Հանուն բնության եւ մարդկանց

Դոկտոր Զենիֆեր Լայմըն
ՀԱԳ Հակոբյան բնապահպանական կենտրոնի պատվավոր տնօրեն

Հայաստանցիների համար մարդ-բնություն հարաբերությունը վերացական հասկացություն չէ:

Անտառների անսահման կարևորությունը նրանք գիտակցեցին 90-ականների սկզբի էներգետիկ ճգնաժամի տարիներին, երբ հազարավոր ընտանիքներ իրենց գոյությունը պահեցին ծառերի շնորհիվ: Այսօր այդ նույն հայաստանցիները վայելում են «Հայաստանի անտառներ» ծրագրի ջանքերով նոր տնկած ծառերի բարիքները: Էներգետիկ ճգնաժամից հետո նախագծի շնորհիվ տնկած ծառերն այսօր պտուղ են տալիս՝ մթերք ապահովելով անգամ վաճառքի համար:

Հայաստանում շրջակա միջավայրի պահպանությունն իմ բազմաթիվ ընկերների և աշխատակիցների համար երկրում առկա խնդիրների շարքում առաջնային տեղ չի գրաւնեցնում: Իսկ աղքատությո՞ւնը, թոշակների, աշխատանքի, կրթության, կանանց և երեխաների առողջության հարցե՞ր: Իսկ թրաֆիքինգի զոհե՞ր, մտավորականության և աշխատունակ բնակչության արտագա՞ղթ: Իսկ բավարար սննդի հա՞ղցը: Բանկային համակարգն ու տնտեսական զարգացո՞ւմը, ի վերջո՝ կոռուպցիա՞ն: Շրջակա միջավայրի խնդիրները նկաց կարևոր են, քան այս բոլորը, ասում են նրանք:

Բայց ես պնդում եմ հակառակը՝ վերջիններս առաջնային են: Եթե մարդիկ սովորեն իսկապես հոգ տանել և պահպանել բնությունը, բազմաթիվ սոցիալական և տնտեսական հարցեր պարզապես կվերանան: Ոչ մի պարագայում որևէ ավելի կարևոր չեն կարող լինել, քան խնամքով պահպանվող բնության արգելոցների ստեղծումը:

Դեռ հիսուն տարի առաջ Հայաստանում ստեղծված բնական արգելոցները, հատկապես՝ Գառնի գյուղից մինչև Վեդի ընկած տարածքում գտնվող «Խոսրովի անտառ» արգելոցը, շարունակում են ծառայել Հայաստանին:

Ի՞նչ է այն մեզ այսօր առաջարկում: Սա ոչ միայն հազվագյուտ կենդանիների և բույսերի բնակավայր է, այլև այն եզակի կանաչ տարածքներից մեկը, որտեղ հայաստանցիները կարող են իրենց հանգիստը վայելել, դիտել և լուսանկարել կենդանիներ ու բույսեր կամ պարզապես հաղորդակցվել բնությանը: Գառնիի այցելությունների պլանավորման գրասենյակը հրաշալի հնարավորություն է ընձեռում ավելին իմանալ Խոսրովի բնական տարածքների մասին, կազմակերպում է արշավներ և զբոսախնջույքներ: Վայրի բնության համաշխարհային հիմնադրամի և Նորվեգիայի կառավարության հետ համագործակցությամբ Հայաստանում ստեղծվել է այցելությունների կազմակերպման գրասենյակ, որտեղ գիտակցում են «Խոսրովի անտառ» արգելոցի անգնահատելի արժեքը:

Առողջ անտառները միայն վայելելու համար չեն: Դրանք նվազեցնում են հեղեղների թափը և հաճախականությունը, կանխում սողանքները, մաքրում օդը, ջուրը, կեր ապահովում վայրի կենդանիների համար, պաշտպանում գետերը էռոզիայից, ինչպես նաև մարդկանց ապահովում դեղաբույսերով: Իրականում դրանք «բնական կապիտալ» են, բարիքի շտեմարան, ապահովագրական պոլիս, և այս ամենն՝ անվճար:

«Սևան» ազգային պարկը ևս կարևոր արգելոց է, որում կուտակված է Հայաստանի քաղցրահամ ջրերի ռազմավարական պաշարի հիմնական մասը: Դրանից սնուցվող Հրազդան գետը թափվում է Արաքս գետը, որն իր հերթին ջուր է մատակարարում Թուրքիային, Նախիջևանին և Իրանին: Իհարկե, Սևանը Կովկասի ամենագեղեցիկ լճերից է: Եթե այս ջրերը աղտոտվեն, ապա Հայաստանն իսկապես կորած է: Բարեբախտաբար, «Սևանի մասին» օրենքի 10-րդ հոդվածը պաշտպանում է այն՝ արգելելով Սևանի էկոհամակարգին ուղղակի կամ անուղղակի վնաս պատճառող որևէ գործողություն: Ինչպես, օրինակ, ցանկացած աղտոտում, որի պատճառ կարող են լինել թափվող գետերի աղտոտվածությունը կամ արդյունաբերական թափոնները: Օրենքն այսօր և ապագայում Սևանի ջրերի պաշտպանության առաջին միջոցն է: Նրանք, ովքեր ստեղծել են այս օրենքը, նրանք, ովքեր ընդունել են այն, մտածել են ոչ թե իրենց կամ էլ մի քանիսի կարճաժամկետ շահերի մասին, այլ հոգացել են սերունդների համար:

Սակայն իշխանությունները հաճախ թերանում են իրենց վերահսկողական գործառույթն իրականացնելիս, առավել ևս, երբ խոսքն այս արգելոցների պահպանման մասին է: Օրինակ՝ խորհրդարանը վերջերս փոփոխություններ կատարեց Խոսրովի արգելոցը պաշտպանող գործող օրենքի մեջ՝ թույլատրելով արգելոցի տարածքի առանձին հատվածներ վարձակալության հանձնել մասնավոր խմբերի՝ միջազգայնորեն վերացող տեսակ ճանաչված թեզարդյան այծի և մուֆլոնի էլիտար որսի կազմակերպման համար:

Անհնար է գերագնահատել այս տարածքների պահպանման նշանակությունը. ԱՄՆ Ելոուսթոունյան ազգային պարկի ստեղծման առաջին տարիներին նախագահ Թեոդոր Ռուզվելտը բանակին հրամայեց պահպանել պարկի վայրի բնությունը և սովորեցնել զբոսաշրջիկներին բնության գրկում գրագետ պահվածքի կանոնները: Այսօր պարկի սահմանների երկայնքով գործում են էկոտուրիզմով զբաղվող մի շարք հաջողակ ձեռնարկություններ:

Սևանա լճի պարագայում կառավարության պարտականությունն է երաշխավորել «Սևանի մասին» օրենքի 10-րդ հոդվածի կատարումը, որի հեղինակները նպատակ են հետապնդել պահպանել լճի արժեքավոր քաղցրահամ ջուրը և դրա համար պայմաններ ստեղծող էկոհամակարգը: Ցիանիդի կիրառմամբ ոսկու հանքանյութի մշակումը այն գործողություններից է, որ հատակ ձևակերպված պատճառներով արգելված է այդ հոդվածով: Սա այն դեպքն է, երբ մաքուր թարմ ջուրը սրբություն է և ավելին արժե, քան ոսկին, որ կարող է ստացվել Սոթքում նախատեսվող գործարանի կառուցմամբ:

Բնության արգելոցների պահպանության երկրորդ փաստարկն այն է, որ մարդու կենսագործունեության գրեթե ցանկացած դեպքում առկա է բնության պահպանության միջոցը: Այսինքն՝ ընտրությունը աշխատատեղերի, տնտեսության զարգացման և բնապահպանության միջև չէ: Սա մշտապես շահարկվող այն կեղծ փաստարկն է, որ օգտագործվում է քաղաքացիներին վախեցնելու և համոզելու համար, որ նրանք հարցը դիտարկեն միայն այսօրվա շահերից ելնելով՝ առանց հեռահար վտանգները հաշվի առնելու: XIX և XX հարյուրամյակների իրենց դարն ապրած տեխնոլոգիաները և զարգացման ծրագրերը հին են և վերջ: Աշխարհում ամենուր ձգտում են գտնել արտադրության էներգախնայող և քիչ թափոններով նոր և արդյունավետ միջոցներ՝ հնարավորինս նվազեցնելով բնական պաշարների շահագործումը: Եվ այս ջանքերը միայն ստեղծում են նոր աշխատատեղեր, այլ ոչ թե՝ նվազեցնում:

Ինչո՞ւ չփնտրել լուծումներ, գյուղացիների հետ համատեղ գտնել այլընտրանքային միջոցներ, որոնք ոչ միայն աշխատատեղեր կստեղծեն, այլ նաև կնվազեցնեն սննդի և շահույթի համար իրականացվող որսագողությունը:

Աղքատության հաղթահարմանն ուղղված առողջապահության և կրթության ոլորտում իրականացվող ջանքերը պետք է մշտապես համատեղվեն բնության պահպանման սկզբունքների հետ, ինչը պետք է որդեգրեն հետխորհրդային բոլոր երկրները: Բնության հետ շփումները հայաստանցիների առօրյայի անբաժան մասը պետք է դառնան, ինչը երեխաներին ու մեծահասակներին հնարավորություն կտա հասկանալու և սովորելու, թե ինչպես է հնարավոր մարդկային կյանքը դարձնել առավել գեղեցիկ ու կենսունակ: Հայաստանցիները կարող են դառնալ Կովկասում XXI դարի էկոլուծումների իրականացման հարցում առաջատար, ոչ մի հասարակությանը կայուն զարգացում չապահոված տնտեսական մոդելներից կառչելու փոխարեն: